

ประเพณีการไว้จุกและการโกนจุกของเด็กไทย

392.1

พ 425 ป

กรมศิลปากร และประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร

พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๑

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก
จันทบุรี

ประเพณีการไว้จุกและการโกนจุกของเด็กไทย

นางสาวนันทวัน สาวนายอน
ค้นคว้าเรียบเรียง

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร
พิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๔๑

ประเพณีการไว้จุกและการโกนจุกของเด็กไทย

พิมพ์ครั้งแรก ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๔๑

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหอสมุดแห่งชาติ

กรมศิลปากร กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

ประเพณีการไว้จุกและการโกนจุกของเด็กไทย

กรุงเทพฯ : กรม, ๒๕๔๑

๕๙ หน้า

๑. การไว้จุก, ๒. การโกนจุก, พิธีหลวง, พิธีราษฎร์.

๓. การเปลี่ยนแปลงทางด้านทางสังคมของไทย.

I. นันทวัน สาวนายน, ผู้เรียบเรียง. II ชื่อเรื่อง

๓๙๐.๐๙๕๙๓

ISBN. 974-86238-0-7

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

พระครูวามเทพมุนี

นางสาวศิวะลีย์ ภูเพ็ชร

นางสาวอวิงาม มาเจริญ

ผู้อำนวยการกองวรรณกรรม

และประวัติศาสตร์

หัวหน้ากลุ่มงานวัฒนธรรม

และจารีตประเพณี

ค้นคว้าเรียบเรียง

นางสาวนันทวัน สาวนายน

คณะบรรณาธิการ

นางสาวอวิงาม มาเจริญ

นางจินตนา กระบวนแสง

นางอลิสรา รามโกมุท

นางสาวนันทวัน สาวนายน

ถ่ายภาพ

นายพิสนธ์ วัฒนะพันธ์

นางสาวนันทวัน สาวนายน

เลขห้อง ๗.

เลขหมู่ 392.1

964.25 ๒

เลขทะเบียน ห ๕๑ (๒๕) ม ๑๓๕๗๒๒๒๒๒๒

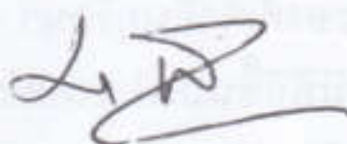
คำนำ

หนังสือเรื่อง ประเพณีการไว้จุกและการโกนจุกของเด็กไทย นี้ เป็นงานศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและสาระสำคัญของ การไว้จุกและการโกนจุกของเด็กไทย แสดงให้เห็นถึงพิธีกรรมตั้งแต่การโกนผมไฟ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการไว้จุก จนกระทั่งถึงพิธีโกนจุก ได้กล่าวถึงพิธีการโกนจุกทั้งพิธีหลวงและพิธีราษฎร์ ซึ่งพิธีหลวงได้สิ้นสุดลงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในการพระราชพิธีโลกันต์พระองค์เจ้าอินทุรัตนา เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๗๔ นับเป็นองค์สุดท้ายที่ได้จัดให้มีพิธีขึ้นในประเทศไทย ปัจจุบันจึงมีแต่พิธีราษฎร์จัดที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ กรุงเทพมหานคร อันเป็นพิธีหลังจากเสร็จพิธีตรียัมปวายแล้ว ประกอบพิธีให้แก่บุคคลทั่วไปทุกปี หรือพิธีที่ชาวบ้านจัดขึ้นเองที่วัดตามแถบชานเมืองอันเป็นศูนย์กลางที่อยู่ใกล้บ้าน ในการทำพิธีดังกล่าวมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการขลิบผมให้เด็กที่จะมาโกนจุกเพื่อเป็นสิริมงคล เช่นที่วัดพิบูลทอง จังหวัดนนทบุรี

ปัจจุบันนี้ถึงแม้วิถีชีวิตชาวไทยจะเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีตามยุคโลกาภิวัตน์ แต่สิ่งที่ดั้งเดิมเช่นพิธีโกนจุกที่ยังคงได้รับการสืบทอดมาถึงชนรุ่นหลังให้ได้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของสังคมไทยนี้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจร่วมกันอนุรักษ์และเผยแพร่ให้ประชาชนในชาติตระหนักในคุณค่า เพื่อรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นไทยทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณีให้คงอยู่สืบไป

อนึ่ง ในการศึกษาค้นคว้าเรื่อง ประเพณีการไว้จุกและการโกน
จุกของเด็กไทย นี้ นางสาวนันทวัน สาวนายอน นักอักษรศาสตร์ ๕
กลุ่มงานวัฒนธรรมและจารีตประเพณี กองวรรณกรรมและประวัติ-
ศาสตร์ ได้พยายามสะท้อนให้เห็นปรัชญาการดำรงชีวิตของสังคมไทย
ตลอดจนความเชื่อและค่านิยมของคนไทยนับแต่อดีตสืบมาจนถึงปัจจุบัน
ด้วย

กรมศิลปากรหวังว่าหนังสือเล่มนี้ คงจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่
สนใจศึกษาด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนเป็นประโยชน์แก่
ประชาชนทั่วไปไปตามสมควร

(นายนิคม มูลิกะคามะ)

อธิบดีกรมศิลปากร

กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์

มีนาคม ๒๕๔๑

สารบัญ

บทสารโกนจุกของเด็กไทย

	หน้า
คำนำ	
ประวัติความเป็นมา	๑
ความเชื่อและสาเหตุของการไว้จุก โก๊ะ เปี้ย แกละ	๑๔
พิธีโกนจุก	๑๖
พระราชพิธีโสกันต์	๑๘
พิธีโกนจุกของราษฎรทั่วไป	๓๔
พิธีโกนจุกที่โบสถ์พราหมณ์	๔๘
ประโยชน์ของพิธีโกนจุก	๕๑
ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมไทย	๕๓

1875

Received of the Treasurer of the
County of ... the sum of ...
for ...

Witness my hand and seal
this ... day of ...

John ...
County Clerk

Attest my hand and seal
this ... day of ...

John ...
County Clerk

ประเพณีการไว้จุก และการโกนจุกของเด็กไทย

ประวัติความเป็นมา

เด็กไทยในสมัยก่อนนับตั้งแต่ลืมตามองดูโลกขึ้นมา และหลังจากคลอดออกมาแล้ว ๓ วัน ซึ่งคนโบราณถือว่าพ้นเขตอันตรายจากโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ แล้ว พ่อแม่ก็จะจัดให้มีพิธีกรรมของเด็กแรกเกิด โดยให้หมอต่าแก่เป็นผู้ทำให้ จนมีคำร้องกล่าวเป็นเคล็ดในพิธีกรรมของเด็กแรกเกิดว่า ๓ วันเป็นลูกผี ๔ วันเป็นลูกคน ลูกของใครๆ มารับเอาเนื้อ เพราะเข้าใจว่าผีเป็นผู้กระทำและจะเอาชีวิตเด็กไป และพ่อแม่ก็จะทำขวัญเด็กเมื่อเด็กนั้นมีอายุครบหนึ่งเดือน ได้แก่ พิธีทำขวัญเดือนและโกนผมไฟ เพื่อทำให้เกิดความมั่นใจว่าทารกนั้นรอดพ้นจากอันตรายแล้วจึงรับเข้าเป็นสมาชิกในตระกูล ด้วยเหตุนี้จึงต้องมี การทำขวัญเดือนและโกนผมไฟ ทั้งเสีย หรืออีกอย่างหนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการโกนผมไฟถือว่าเป็นการทำความสะอาด เพราะทารกขณะอยู่ในครรภ์ของมารดาถึง ๙ เดือน ทำให้ไขมันและสิ่งปฏิกูลต่างๆ ที่ห่อหุ้มทารกอยู่เกาะตามลำตัวและศีรษะ เพื่อป้องกันการเกิดโรคชันนะตุและเหาที่

จะมาอยู่อาศัยได้ และทำให้ผมทิ้งอกขึ้นมาใหม่มีสุขภาพแข็งแรง จึง
ต้องมีการโกนผมไฟเพื่อชำระล้างให้สะอาด เมื่อโกนผมไฟแล้วก็จะให้
เหลื่อมหย่อมหนึ่งที่กลางกระหม่อม ทั้งนี้เพราะกระหม่อมเด็กนั้น
กะโหลกศีรษะยังไม่สนิทถ้าโกนผมออกหมดกระหม่อม เมื่อเด็กได้รับ
อากาศเย็นเกินไปอาจจะทำให้เด็กไม่สบายได้ง่าย จึงต้องเว้นผมปกปิด
กระหม่อมไว้กระจุกหนึ่ง และผมกระจุกนี้เองไม่ว่าจะโกนผมเด็กกี่ครั้งก็
จะไม่ถูกโกนไปด้วย จนผมยาวเกล้าเป็นจุกได้ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการ
ไว้จุก การเลือกทรงผมอีกวิธีหนึ่งคือการปั้นตุ๊กตาเล็กๆ ด้วยดิน นำ
ตุ๊กตาเหล่านี้มาวางกับพื้นและให้เด็กเลือกจับเอา เด็กสนใจเลือกหยิบ
ตัวไหนหลายๆ ครั้ง ก็อนุมานได้ว่าเด็กคนนั้นถูกโฉลกกับทรงผมนั้น ก็ให้
ไว้จุกอย่างตุ๊กตาที่เด็กเลือกหยิบมาเป็นแบบ บางคนไว้แกละสองข้าง
กับจุกข้างหน้า และบางคนไว้แกละเพียงข้างเดียวโดยไม่จำกัดทรงผม
ตามเพศแต่อย่างใด

การโกนผมไฟคือการไว้จุกนี้ ต้องทำบัตรพลีสังเวชพระภูมิเจ้าที่
ตามธรรมเนียม ในพิธีต้องมีบายศรีปากชามหรือบายศรี ๓ ชั้น ๕ ชั้น
แล้วแต่ฐานะพร้อมด้วยมีผ้าห่ม มีหัวหมู ๑ หัว เครื่องกระยาบวด ๑ ที่
มะพร้าวอ่อน ๑ ผล กัลยน้ำ ๑ หวี มะพร้าวห้าวและหม้อork มี
พราหมณ์หรือผู้ใหญ่ (ปู่ ตา) ที่รู้เรื่องดีมาอ่านโองการเรียกขวัญขณะที่
กำลังโกนผมพร้อมทั้งผูกดวงชะตาตั้งชื่อให้เด็กด้วย พราหมณ์หรือ
ผู้ใหญ่จะต้องดูทิศทางลมให้ดี เพื่อนำผลมะพร้าวห้าวกับหม้อork และ
รูปเทียนไปจุดบูชาแม่พระธรณีลงตรงนั้น แล้วขุดหลุมให้ลึกประมาณ ๒

สอง กว้าง ๒ สอก ผึงหม้อรอกไว้ในหลุม แล้วปลุกมะพร้าวห้าวที่อยู่ใน
หลุมนั้นตามประเพณี เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่เด็กเมื่อเติบโตขึ้นใน
ข้างหน้า

การทำพิธีโกนผมไฟและไว้จุก เริ่มแต่พระสงฆ์เจริญพระพุทธ
มนต์ในตอนเย็น และทำขวัญเด็กเรียกว่า ลงขัน* วันรุ่งขึ้นตั้งขันใหญ่
ใส่น้ำพระพุทธมนต์ไว้ในพิธีมณฑล ให้เด็กนั่งผินหน้าไปตามทิศที่โหร
กำหนด พอได้ฤกษ์เชิญผู้ซึ่งเป็นประธานในที่นั้นหลั่งน้ำมนต์ด้วยสังข์
ลงบนศีรษะเด็ก แล้วลงมือตัดผมด้วยกรรไกร ขณะนั้นพระสงฆ์สวด
ชัยันโต โหรบูชาฤกษ์ ปี่พาทย์บรรเลงเพลงอวยชัยให้พร เมื่อเสร็จพิธี
แล้วมอบเด็กให้ผู้อื่นจัดการโกนผมไฟต่อไปจนเรียบร้อย เหลือไว้หย่อม
เดียวที่กลางศีรษะเรียกว่า จุก เพื่อรอไว้ให้ยาวจนเกล้าจุกได้ เอาผมที่
โกนใส่ไว้ในกระทงใบบอน หรือใบบัววางบนพานอีกที่หนึ่งแล้วนำ
กระทงไปลอยน้ำตอนเวลาน้ำลง ผู้ที่จะนำไปลอยนั้นจะต้องพูดว่า ขอ
ให้อยู่เย็นเป็นสุขเหมือนแม่พระคงคา

เมื่อเสร็จพิธีโกนผมไฟไว้จุกแล้ว ก็ทำพิธีนำเด็กลงสู่เปล นำ
บายศรีห่อผ้า พักเชี้ยว หินบด วางลงในเปลพร้อมทั้งยันต์ ๘ ทิศขนาด

---

* การลงขัน คือการนำเงินไปใส่ลงในขันของเจ้าภาพที่ตั้งไว้ในงานนั้น มากน้อย
สุดแต่สะดวกหรือตามฐานะ เวลาของการลงขันส่วนมากจะจัดเวลาเย็นหลัง
พระสวดมนต์เย็นจบแล้ว

ใหญ่ยาวประมาณ ๑ ศอก กับรูปเทวดาประจำวันเกิดของเด็กแขนไว้
ที่หัวแปล ตอนนี้จะต้องตอกตะปูที่แปล ๑ ดอก การตอกตะปูจะต้องมี
วิธีคือเมื่อตอกลงกับไม้แม่สะดึงให้พูดว่า พุทธังปัจจักขามิ ธัมมังปัจจัก
ขามิ สังฆังปัจจักขามิ และตอกลงไปให้มิดเสมอไม้สะดึงแปล แล้วอุ้ม
เด็กมาใส่แปลชักไกวไปมา ปากก็พร่ำให้พรไปตามแปลที่แกว่งไกว ครบ
๗ ครั้งเป็นอันเสร็จ พิธีนี้บางทีก็นำแมวคราวมาแต่งตัวให้สะอาด
ประดับคอด้วยสายสร้อยหรือลูกปัด แล้วนำแมวมาวางในแปล ครั้นแล้ว
อุ้มแมวออกวางเด็กลงในแปลเห่กล่อมไปเป็นเสร็จพิธี

ปรีศนาจากพิธี

ฟัก หมายถึง ขอให้เด็กมีเนื้อตัวเย็นเหมือนลูกฟัก
(เพราะคนเนื้อเย็น จะเป็นคนไม่ค่อยมี
โรคในร่างกาย)

หินบด หมายถึง ขอให้เด็กมีความสมบูรณ์จนตัวหนัก
เหมือนดังหินบด และให้มีใจหนักแน่น
เหมือนหินบด

แมว หมายถึง ขอให้เด็กนั้นเลี้ยงง่ายเหมือนแมว

คนโบราณทำอะไรมักจะมีความหมายอยู่ในตัวเสมอ และเป็น
สิริมงคล ซึ่งเป็นคติเตือนใจที่ได้ถือปฏิบัติทำกันมาตราบจนชั่วลูกชั่ว
หลาน

การไว้จุกภายหลังการโกนผมไฟนี้มีมาตั้งแต่โบราณแล้ว เพราะ
เด็กไทยไว้จุกแกละไม่ว่าจะเป็นเจ้านายชั้นเจ้าฟ้าหรือพระราชวงศ์อื่นๆ

บุตรธิดาขุนนางผู้ใหญ่ ตลอดจนมาจนถึงลูกหลานของชาวบ้านทั่วไป
ผมที่นิยมไว้กันมากคือผมจุก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า แกละ ก๊าะ เปี้ย นั้น
จะไว้กันสำหรับชนชั้นสามัญ ไม่เคยปรากฏในบรรดาพระราชโอรสธิดา
พระมหากษัตริย์ หรือบุตรธิดาขุนนางผู้ใหญ่ แต่ถ้าจะถามว่าการไว้จุก
นี้ต้นเดิมมาจากไหน ทำไมจึงต้องไว้จุกนั้น ยังไม่มีหลักฐานปรากฏชัด
แต่อาจสันนิษฐานว่าคนไทยคงรับมาจากศาสนาพราหมณ์ เพราะคติ
ทางศาสนาพราหมณ์มีเทพเจ้าไว้ผมยาวแล้วขมวดเป็นมวยกลางศีรษะ
คนไทยอาจนำมาแปลงเป็นผมจุกก็ได้ ด้วยความเชื่อที่ต้องการให้อยู่ใน
ความคุ้มครองของพระเจ้าเป็นเจ้า ในสมัยต่อมามีหลายครอบครัวที่ไม่ได้
ให้บุตรของตนไว้ผมจุกหรือผมแกละ แต่ด้วยการเจ็บป่วยบ่อยๆ ของ
เด็ก พ่อแม่จึงบงให้เด็กหายด้วยการบงไว้จุกก็มี การไว้จุกนี้สมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่า
เพื่อเป็นเครื่องหมายว่าเป็นเด็ก เมื่อเข้าไปปรากฏตัวอยู่ในชุมชนใหญ่
จะได้รับความเมตตา อุปการะ สัมภาระที่เป็นเด็ก พออย่างเข้าวัยเจริญ
คือเด็กชายอายุประมาณ ๑๓ ปี และเด็กหญิงมีอายุประมาณ ๑๑ ปี
บิดามารดาหรือผู้ปกครองก็จะตระเตรียมทำพิธีโกนจุกให้ เรียกว่า พิธี
มงคลโกนจุก

การไว้จุกเด็กและประเพณีการโกนจุกนี้ ในอินเดียก็มีเช่นกัน
พิธีโกนจุกของอินเดียเรียกว่า พิธีอุปนัยนะ ประกอบขึ้นเพื่อแสดงว่า
เด็กเริ่มเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ และต้องทำให้เด็กนั้นเป็นพรหมจารีก่อนทำพิธี
อุปนัยนะ โดยแบ่งตามวรรณะ

เด็กในวาระพราหมณ์ทำพิธีเมื่ออายุ ๘ ปี ประกอบพิธีระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน เด็กในวาระกษัตริย์ทำพิธีเมื่ออายุ ๑๑ ปี จะประกอบพิธีในระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน เด็กในวาระเวศย์หรือแพศย์ทำพิธีเมื่ออายุ ๑๒ ปี จะประกอบพิธีในระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม

ก่อนประกอบพิธี ๑ วัน จะตั้งโรงพิธีบูชาพระพิฆเนศร์ (เทพเจ้าแห่งวิชาการและความสำเร็จ) พระอุมาเทวี (ชายาพระอิศวรผู้มีอำนาจ) พระลักษมี (เทวสตรีผู้นำมาซึ่งความเจริญทุกประการ) พระธฤติ (เทวสตรีแห่งความหนักแน่น) พระเมธา (เทวสตรีแห่งเซาว์นปัญญา) พระปชติ (เทวสตรีแห่งความเจริญ) พระศราธา (เทวสตรีแห่งความเชื่อมั่น) พระสุรัสวดี (เทวสตรีแห่งความอุดมสมบูรณ์) ตอนกลางคืนผู้ปกครองจะแต่งตัวเด็กและทาตัวเด็กให้เหลือง กล้าจุกสวมเกี่ยวเงิน แต่อินเดียมีพิธีแปลกออกไปคือ เด็กจะต้องนั่งนิ่งไม่พูดกับใครตลอดคืน รุ่งเช้ามารดาจะรับประทานอาหารกับบุตรเป็นมือสุดท้าย เพราะประเพณีอินเดียห้ามมารดารับประทานอาหารร่วมกับบุตรชายที่โตเป็นผู้ใหญ่

เมื่อเลี้ยงอาหารแก่เด็กซึ่งเป็นเพื่อนของบุตรแล้ว บิดามารดาก็จะนำเด็กเข้าโรงพิธี มีการบูชาไฟ พราหมณ์ประกอบพิธีโกนจุกอาบน้ำชำระกาย แล้วเด็กก็จะกล่าวปาวารณาตัวขอเป็นลูกศิษย์พราหมณ์เพื่อศึกษาพระเวทต่อไป

ศาสนาพราหมณ์มีพิธีมงคลสำหรับเด็ก ๑๐ พิธีด้วยกันคือ

๑. พิธีศึกษาฐานะประมะมงคล คือพิธีโกนผมไฟเพื่อไว้จุก เมื่อเด็กอายุครบ ๑ เดือน
๒. พิธีกรรมวิชะยะมงคล คือพิธีเจาะหู เมื่อเด็กอายุ ๓ เดือน
๓. พิธีปริโภคมงคล คือพิธีป้อนข้าวเด็กเป็นครั้งแรก เมื่อเด็กมีอายุได้ ๓ - ๕ เดือน
๔. พิธีนามมงคล คือพิธีตั้งชื่อเด็ก
๕. พิธีอภิคะมะณะมงคล คือพิธีสอนย่างเดินเมื่อเด็กอายุ ๖ เดือน
๖. พิธีภาชิตพจนมงคล คือพิธีสอนพูด
๗. พิธีทุศมงคล คือพิธีสอนให้นุ่งผ้า
๘. พิธีนะหานะติดตมงคล คือพิธีสอนให้ว่ายน้ำ
๙. พิธีจุฬากันตะมงคล คือพิธีโกนจุก
๑๐. อลังการภรณ์มงคล คือพิธีสวมสายธูร่า

พิธีดังกล่าวของพราหมณ์ได้กลายเป็นพิธีต่างๆ ของไทยภาคกลาง อย่างเช่นพิธีโกนผมไฟ พิธีตั้งชื่อ และพิธีโกนจุก การเจาะหูก็มีแต่ไม่ปรากฏเป็นที่เอิกกริกนัก ไม่มีพิธีกรรมแต่อย่างใด พิธีสอนย่างเดินมีปรากฏทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือเรียกว่า พิธีแตะดิน

ทรงผมที่นิยมไว้กันแบ่งออกได้ดังนี้

๑. ผมจุก ตามพจนานุกรมของราชบัณฑิตยสถานหมายถึง
ผมที่ขมวดไว้ตรงกระหม่อม ราชศัพท์เรียกว่า พระเมาลีหรือพระโมลี

๒. ผมแกละ หมายถึง ผมที่เอาไว้แหยมที่แง่ศีรษะ เด็กบาง
คนก็มีแกละเดียว บางคนมีแกละสองแกละ บางคนมีสามแกละก็มี

๓. ผมเปีย หมายถึง ผมที่ถักห้อยยาวลงมา

๔. ผมโก๊ะ คำนี้ไม่มีอยู่ในพจนานุกรม ในความหมายของ
ชาวบ้านหมายถึง ผมที่เอาไว้เป็นแหยมตรงขวัญซึ่งเป็นส่วนหักมุมของ
ศีรษะนั่นเอง

ผมจุกควั่นเรียบร้อย

ผมจุกที่ตัดเปียให้เรียบร้อย

ผมนกเด

ผมนก

ผมนก

การวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมการเลี้ยงดูเด็กไทย
 กุศลใจของบุคคลที่ประสงค์จะช่วยเหลือ
 วัฒนธรรมไทย

การไว้ผมจุก ตามวิถีชีวิตของเด็กไทยในชนบท
 คลองเจ้าเจ็ด อำเภอสเตนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ความเชื่อและสาเหตุของการไว้จุก

โก๊ะ เปีย แกละ

การไว้ผมจุกของเด็กไทยนั้น เข้าใจว่าเนื่องมาจากสาเหตุดังต่อไปนี้

๑. ไว้ตามประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมา เมื่อเด็กเกิดมามีอายุได้ประมาณ ๑ เดือนก็จะโกนผมไฟ แล้วเริ่มไว้จุกเพื่อความเป็นมงคลเพราะเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง
๒. ไว้เพราะการเจ็บป่วยของเด็กที่รักษาแล้วไม่หาย บิดามารดาของเด็กจึงให้ไว้จุก ทำให้เกิดความมั่นใจว่าเด็กนั้นพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บแล้ว นับเป็นความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมานาน และปัจจุบันก็ยังยึดถือและปฏิบัติกันอยู่ในสังคมบางกลุ่มเท่านั้น
๓. ไว้เพราะป้องกันสิ่งชั่วร้ายจากวิญญาณต่างๆ มิให้มากำร่ากรายทางร่างกายและจิตใจของเด็ก
๔. ไว้เพราะเชื่อว่ากระหม่อมของเด็กนั้นบาง เพื่อป้องกันความเย็นจากอากาศ และการกระทบกระเทือนของกระหม่อมมิให้ได้รับอันตราย
๕. ไว้เพราะทำให้เด็กนั้นมีสุขภาพแข็งแรง มีความเฉลียวฉลาดทางสติปัญญาและไหวพริบ

๖. ไว้เพราะทำความสะอาดศีรษะของเด็กได้ง่าย ป้องกันโรค
ชันตุหรือเหา มิให้มาเบียดเบียน
๗. ไว้เพราะจะได้รับความเมตตาจากผู้ใหญ่เมื่อได้พบเห็น
ความน่ารักน่าเอ็นดูของเด็กเมื่อทำอะไรผิดพลาดหรือ
บกพร่องก็จะได้รับการอภัยยกโทษจากผู้ใหญ่ เพราะถือว่า
ยังเด็กอยู่

พิธีโกนจุก

ประเพณีการโกนจุกหรือตัดจุกเดิมเรียกว่า การลงท่าโกนจุก เป็นประเพณีดั้งเดิมของไทยซึ่งถือว่าเป็นพิธีที่ทำเพื่อเป็นสวัสดิมงคลให้แก่เด็กก่อนที่เริ่มชีวิตผู้ใหญ่ ครั้นเมื่อเด็กมีอายุย่างเข้าสู่วัยหนุ่มสาว คือเด็กชายมีอายุย่างเข้า ๑๓ ปี และเด็กหญิงมีอายุ ๑๑ ปีเต็ม เด็กผู้หญิงจะเจริญเติบโตเร็วกว่าเด็กผู้ชาย การโกนจุกจึงเป็นการเตือนให้เด็กได้รู้ตัวว่าตนเองได้เริ่มเป็นผู้ใหญ่แล้ว อันเป็นวัยที่จะรู้เพียงสาบิตามารดาจะต้องนำวันเดือนปีเกิดและเวลาตกฟากของเด็กที่จะเข้าร่วมพิธีไปให้โหรหรือพระผูกดวง และกำหนดฤกษ์กระทำพิธีให้ จะกระทำโดยพลการไม่ได้ เพราะถือกันว่าต่อไปเด็กจะดีหรือเลวก็เกี่ยวเนื่องกับการโกนจุกนี้ด้วย ถ้าฤกษ์ดีเด็กก็จะเจริญรุ่งเรืองสถาพรไปตลอดชีวิต และการดูฤกษ์ดังกล่าวห้ามมิให้ทำพิธีตรงกับวันอังคาร เพราะถือว่างวันอังคารเป็นวันห้ามโกนจุก ซึ่งมีเรื่องเล่าเป็นตำนานว่า

ครั้งเมื่อพระอิศวรจะโสกันต์พระขันธกุมารพระโอรสนั้น พระองค์ให้มีการประชุมพระผู้เป็นทั้ง ๓ องค์ คือ พระพรหม พระนารายณ์ พระอิศวร ในเทวสภาที่ประชุมเห็นพ้องต้องกันว่าจะทำพิธีในวันอังคารที่จะมาถึง ครั้นพอถึงวันงาน พระผู้เป็นเจ้าทั้ง ๓ จึงมาพร้อมกันทั้งท้าวจตุโลกบาลทั้ง ๔ ขาดแต่พระนารายณ์ที่ยังไม่เสด็จมา เมื่อได้เวลาฤกษ์

พระอิศวรผู้เป็นเจ้าจึงมีบัญชาให้พระอินทราธิราชนำสังข์พิชัยยุทธไป
เป่าอัญเชิญพระนารายณ์ แต่วันนั้นพระนารายณ์เผลอบรรทมหลับไป
เมื่อได้ยินเสียงสังข์ก็ตื่นบรรทมขึ้น มีเทวบัญชาตรัสถามพระอินทรา-
ธิราชว่าโลกเป็นประการใด พระอินทราธิราชจึงทูลว่าเวลานี้ได้ฤกษ์
ไสกันต์พระขันธกุมารแล้ว พระนารายณ์จึงปลั่งพระโอษฐ์ออกไปว่า ใ้
ลูกหัวหาย จะนอนให้สบายสักหน่อยมากวนได้ แล้วก็เสด็จมากับพระ
อินทร์ ด้วยวาจาศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้เศียรของพระขันธกุมารหายไป
พระอิศวรจึงมีบัญชาให้พระวิษณุกรรมเที่ยวไปในโลก ถ้าพบใครนอน
หันศีรษะไปทางทิศตะวันตก แสดงว่าบุคคลนั้นถึงที่ตายแล้วให้ตัดเอา
ศีรษะมา แต่ก็หาไม่มี จึงกลับมาทูลพระอิศวรให้ทราบ พระองค์จึงมี
บัญชาให้กลับไปหาใหม่อีกครั้ง ไม่ว่าจะคนหรือสัตว์ถ้านอนหันศีรษะไป
ทางทิศตะวันตกก็ให้ตัดเอาศีรษะมา ในที่สุดพระวิษณุกรรมก็พบข้าง
สองแม่ลูก จึงได้ตัดเอาศีรษะลูกข้างมาถวาย เมื่อพระอิศวรทรงรับมา
แล้วจึงกระทำเทวฤทธิ์ต่อพระเศียรให้พระขันธกุมาร นับแต่นั้นมาจึง
ทำให้พระขันธกุมารมีศีรษะเป็นข้าง แล้วให้พระนามว่า พระมหา
พิมณศวร

ประเพณีโกนจุกนี้ ถือได้ว่าเป็นประเพณีที่สำคัญต่อชีวิตใหม่
ของเด็ก ย่อมทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่ดีมีชีวิตที่รุ่งเรือง จะเห็นได้
ว่าหลังจากที่ได้มีพิธีการโกนจุกแล้ว ในสมัยโบราณพิธีต่างๆ ในวัยเด็ก
ของเด็กหญิงจะสิ้นสุดลงเท่านั้น และจะได้รับการอบรมมารยาททางการ
บ้านการเรือนตลอดจนศึกษาหาความรู้ในด้านวิชาการของลูกผู้หญิง

จนกระทั่งออกเรือนไป แต่สำหรับเด็กผู้ชายนั้นเมื่อโกนจุกแล้วจะต้อง
บวชจนอายุถึง ๑๕ ปี เมื่อครบอายุอุปสมบทเป็นภิกษุ จะทำพิธีเป็น
งานมงคลใหญ่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง ก็คือการแต่งงานเช่นเดียวกับหญิง

การโกนจุกนี้ถือปฏิบัติตั้งแต่เจ้านายชั้นสูงในพระบรมมหาราช
วังและราษฎรทั่วไป แต่ยังมีความแตกต่างกันทั้งทางด้านพิธีมงคลและ
การแต่งตัวของเด็ก ซึ่งพอจะให้เห็นความแตกต่างดังนี้

พระราชพิธีโสกันต์

พระราชพิธีโสกันต์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระราชพิธีลง
สรงโสกันต์ เป็นพระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์จัดขึ้นเฉพาะสำหรับ
พระราชโอรสและพระราชธิดาที่ประสูติแต่พระมเหสีที่ดำรงพระยศชั้น
เจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า ส่วนพระราชพิธีโสกันต์ใช้กับพระราชโอรส
ธิดา ซึ่งประสูติแต่เจ้าจอมมารดาและดำรงพระยศพระองค์เจ้าลงมา
พระราชพิธีนี้ในสมัยสุโขทัยไม่มีหลักฐานปรากฏ แต่ในสมัยอยุธยาพบ
ว่า得有พระราชพิธีโสกันต์ที่มีทั้งพระราชพิธีฝ่ายสงฆ์และฝ่ายพราหมณ์
มีแบบอย่างของพระราชพิธีโสกันต์ที่จัดขึ้นในสมัยอยุธยา ดังปรากฏใน
พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับสมเด็จพระพนรัตน์กล่าวถึงงาน
พระราชพิธีโสกันต์สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าพระขวัญ ในรัชสมัยสมเด็จพระ
เพทราชาว่า

“ลศักราช ๑๐๕๙ ปีฉลู นพศก ขณะนั้นสมเด็จพระเจ้าลูกยา
เธอเจ้าพระขวัญ พระชนม์คำรบสิบสามพรรษา จึงทรงพระกรุณาดำรัส

เหนือเกล้า สั่งอัศรมหาเสนาบดีให้จัดแจงการพระราชพิธีโสกันต์ ณ
พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท แลให้ตั้งโรงกระยาसनาน แลพระเบญจา
ณ ท้องสนามชั้นใน แลให้ตั้งราชวัติฉัตรเบญจรงค์ธงชัย ธงประฎากวาง
เป็นระยะไปโดยทางอันจะแน่นั้น ก็วางกลาบาตเป็นชั้นๆ ครั้นถึงมิค-
สิรมาสศุกรบักษ์ดิถี ณ วันอันได้มหามงคลฤกษ์ เพลาชายแล้วสาม
นาฬิกา จึงพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ก็ทรงเครื่องสิริ
ราชอลังการสรรพากรณ์ ภูษาลายทองสนับเพลาเชิงงอน สอดทรง
สนองพระองค์อย่างเทศทรงเจียรบาตรัตพัสดุแล้ว ทรงพระมหากฐิน
น้อย ทรงเหน็บพระแสงกันหย่น แลมหาดเล็กเชิญพระแสงดาบใจเพชร
แล้วเสด็จพระราชดำเนินขึ้นมาเกยทรงพระราชนาน เจ้าพนักงานประ-
โคมแดรสังข์ มหาดเล็กแห่ซ้ายขวาหน้าหลังเป็นขบวน มาถึงพระที่นั่ง
สรรเพชญ์ปราสาทเสด็จขึ้นประทับอยู่ ณ พระที่นั่งเก้าอี้ ณ ชานพัก

ฝ่ายสมเด็จพระเจ้าลูกเธอทรงเครื่องแล้วเสด็จขึ้นพระยานุมาศ
เจ้าจอมแก้วแก่เป็นเพื่อนคนหนึ่ง แลมหาดเล็กคู่หนึ่ง นุ่งหม่มสบัก
ขาวชายกรวย ใส่เสื้อครุยแลพอกเกี่ยวพันผ้าขาว แห่น้ำยี่สิบคู่ ถัดนั้น
จัดเอาบุตรขุนนางที่ไว้สักระจุก ให้นุ่งผ้าลายพื้นขาว ใส่เสื้อครุยขาวยี่สิบคู่
แต่บรรณหลังนั้น มีนางเชิญเครื่องหกคน นางถือพัชนีคนหนึ่ง ถัดนั้น
จัดเอาภรรยาขุนนางเดินพนมมือตามนางเชิญเครื่องเป็นสี่แถวๆ ละยี่
สิบคน เป็นแปดสิบคน ล้วนนุ่งผ้าทองขาวชายกรวย หม่มผ้าขาวขลิบ
ทองสิ้น ครั้นแห่มาถึงชายพักแล้วจึงให้ทรงเหยียบหน้าห้องชัย มีนาง
พนักงานเอาน้ำชำระพระบาทสองคน แล้วสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงรับ

พระกรมสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จเข้าในพระมหาปราสาททรงฟังสวด
พระพุทธรณ์คำรบสามวันแล้ว ถึงวันเป็นคำรบสี่ได้ฤกษ์เพลารุ่งแจ้งแห่
เสด็จมา ณ โรงพระกระยาसनาน เสด็จขึ้นบนพระเบญจาแล้วถวาย
เครื่องมูรธาภิเษก สรงน้ำพระพุทธรณ์แลน้ำสังข์ทักษิณาวัฏ ทวีชา
จารย์ถวายอาเศียรวาท ประโคมฆ้องกลองแตรสังข์ ดุริยางคดนตรี
แล้วทรงเครื่องแห่เสด็จกลับเข้าพระราชวัง

ครั้นเพลาชายแล้วสามนาฬิกา จึงแห่เสด็จไปสมโภชเวียนเทียน
เกณท์แห่งนุ่งสบปีกลายใส่เสื้อครุยแลพอกชมพู แลนางเชิญพระแล
นางยกเครื่อง นางตามเสด็จทั้งปวงนั้นล้วนนุ่งผ้าทองเขียวชายกรวยหม่
ผ้าชมพูขลิบทองสิ้นคำรบสามวัน เป็นหกวันด้วยกัน ทั้งแห่ไปทรงฟัง
สวดสามวันนั้น” นี้เป็นพระราชพิธีโสกันต์ในสมัยอยุธยา รัชสมัยของ
สมเด็จพระเพทราชา ที่สมเด็จพระพนรัตน์วัดพระเชตุพนฯ ได้ทรงเขียน
ไว้*

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้เริ่มมีพระราชพิธีโสกันต์ในรัชกาล
ที่ ๑ แต่พระราชพิธีอย่างใหญ่แบบมีเขาไกรลาสจัดขึ้นครั้งแรกเมื่อ
โสกันต์เจ้าฟ้ากุณฑลทิพยวดี โสกันต์ครั้งนั้นนับเป็นปฐมในพระบรม
ราชวงศ์นี้ ครั้งที่ ๒ ทำเมื่อโสกันต์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว ในรัชกาลที่ ๒ ครั้งที่ ๓ ทำเมื่อโสกันต์พระบาทสมเด็จพระปิ่น

---

* พระพนรัตน์, สมเด็จพระราชาพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ : โปธิสาม
ต้นการพิมพ์, ๒๕๑๕.

ภเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ ๒ ถึงรัชกาลที่ ๓ ไม่ได้ทำโสกันต์แบบมีเขา ไกรลาสเลย และครั้งที่ ๔ ได้ทำพิธีโสกันต์พระบาทสมเด็จพระจุลจอม-
ภเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลที่ ๔ และได้มีพระราชพิธีโสกันต์เรื่อยมาทั้ง
แบบมีและไม่มีเขาไกรลาส จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ ก็ได้จัด
พระราชพิธีโสกันต์พระองค์เจ้าอินทุรัตนา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ นับเป็น
พระองค์สุดท้ายที่ได้จัดให้มีพระราชพิธีนี้ขึ้นในประเทศไทย

การกำหนดพระราชพิธีโสกันต์ จัดขึ้นโดยโหรหลวงดูฤกษ์ยาม
กำหนดวันเวลาที่จะเริ่มทำพระราชพิธีโสกันต์ คำนวณพระฤกษ์ทูล
ภเจ้าฯ ถวาย เมื่อทรงเห็นชอบก็จะมีหมายกำหนดการพระราชพิธี
พระราชพิธีนี้ในต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มักจะประกอบพิธีร่วมกับพระราช
พิธีสัมพัจฉรฉินท์ (ตรุษไทยเดือน ๔) ต่อมาได้ประกอบพระราชพิธีร่วม
กับพระราชพิธีตรียัมปวาย บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ซึ่งพระราช
พิธีนี้จะใช้ทั้งศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์พร้อมกัน

สำหรับพิธีตัดจุกนี้ ถ้าเป็นเจ้าฟ้าจะจัดพระราชพิธีโสกันต์ แต่
ถ้าเป็นผู้ที่เป็นชั้นหม่อมเจ้าลงมาจะจัดพระราชพิธีเกศากันต์ ซึ่งเป็น
พระราชพิธีเช่นเดียวกับพระราชพิธีโสกันต์ ต่างกันที่การแต่งองค์ทรง
เครื่อง ซึ่งบางสิ่งบางอย่างลดลงและกระบวนแห่ก็ลดลงตามลำดับ
เมื่อรัชสมัยเจ้าหนายที่เข้าพิธี แต่สำหรับพระราชพิธีเกศากันต์* ปกติ
โดยทั่วไปจะไม่มีกระบวนแห่หรือสงฆ์ที่เขาไกรลาส นอกเหนือจาก

---

* เกศากันต์ เป็นคำใช้สำหรับหม่อมเจ้าที่ทรงตัดจุก

นั้นเหมือนกันหมด

การประกอบพิธีทางศาสนา ทางด้านศาสนาพุทธจะทำพิธีสงฆ์บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ส่วนศาสนาพราหมณ์จะตั้งพิธี ณ หอเวทวิทยาคมในพระบรมมหาราชวัง สถานที่ประกอบพระราชพิธีโสกันต์มีอยู่ ๒ แบบคือ

๑. ทำพิธีสงฆ์บนเขาไกรลาสที่สร้างขึ้น มักทำขึ้นเฉพาะโสกันต์พระเจ้าลูกเธอที่ดำรงพระอิสริยยศ เจ้าฟ้า เท่านั้น

๒. การสร้างแท่นสงฆ์บนลานมุขพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มักทำขึ้นเฉพาะโสกันต์พระเจ้าลูกเธอ ที่ไม่ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าฟ้า รวมถึงพระเจ้าหลานเธอและบุตรธิดาขุนนางชั้นผู้ใหญ่ที่พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชประสงค์จะโสกันต์ให้ด้วย

พระราชพิธีบนเขาไกรลาส

ลักษณะเขาไกรลาสที่จะประกอบพระราชพิธีโสกันต์นั้น จะประกอบพิธีสงฆ์บนตั่งไม้อุทุมพร (ไม้มะเดื่อ) บนเขาที่จำลองขึ้น สมมุติว่าเป็นสระอินดาตของเขาไกรลาส ซึ่งเขาไกรลาสนี้จัดแต่งสร้างโครงขึ้นแล้วปิดกระดาดขัดแข็ง ต่อมาจำลองเขามอขนาดใหญ่ขึ้นแทน ประดับต้นไม้และรูปปั้นสัตว์ต่างๆ ทำให้แลดูเหมือนจริง บนยอดเขามีบุษบกตั้งอยู่ ประดับตกแต่งด้วยม่านลายทองแผ่ลวดพื้นสีกลาดผูกบังทั้ง ๔ ด้านของชั้นแท่นบุษบก มีม่านพื้นทองดาดลายพุ่มข้าวบิณฑ์บนบุษบกทั้ง ๔ ด้าน และมีขาวังคอยชักไข้วม่าน ที่พื้นบุษบก

ปู่อ้ออันตั้งเตียงซึ่งลาดเสื่อและพรม มีพระยี่ภู่ผืนใหญ่พระเชนยลาย

รูปสัตว์ที่จำลองขึ้นประดับเขาไกรลาสได้แก่ ราชสีห์ ช้าง โคน และม้า จะทำขนาดใหญ่พอสมควร สามารถพ่นน้ำได้ เพื่อเจ้าฟ้าที่โสกันต์จะได้สรงน้ำที่ไหลลงมาจากเขาไกรลาส ซึ่งเป็นที่ประทับของพระอิศวร พระเป็นเจ้าที่สำคัญองค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์ ด้วยพระราชพิธีโสกันต์เป็นคติความเชื่อและประเพณีที่ไทยรับมาจากศาสนาพราหมณ์ เมื่อมีการโสกันต์พระเจ้าลูกเธอที่ดำรงพระอิสริยยศเจ้าฟ้าก็สมมุติให้เจ้านายผู้ใหญ่พระองค์หนึ่งเป็นพระอิศวร เสด็จมาเป็นประธานในพิธีและประทานพรให้มีความเจริญรุ่งเรือง

พระราชพิธีโสกันต์สำหรับพระเจ้าลูกเธอและพระเจ้าหลานเธอ พระราชพิธีโสกันต์นี้มีทั้งพิธีสงฆ์และพิธีพราหมณ์ (เดิมมีแต่พิธีพราหมณ์ และพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้มีพิธีสงฆ์เพิ่มเติมขึ้นด้วย จึงถือปฏิบัติตั้งแต่นั้นมา) พระราชพิธีโสกันต์แต่ละครั้งถ้าโสกันต์พระเจ้าลูกยาเธอร่วมด้วยพระเจ้าหลานเธอก็องค์ก็ตาม มักจะนิมนต์พระสงฆ์ ๕๐ รูป แต่ถ้าโสกันต์เฉพาะพระเจ้าหลานเธอจะองค์ก็ตาม มักจะนิมนต์พระสงฆ์ ๖๔ รูป มาเจริญพระพุทธมนต์บ้ายเป็นเวลา ๓ วัน และตอนเช้าของวันโสกันต์โดยประกอบพิธี ณ พระที่นั่งสุลิตมหาปราสาท ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมักจะประกอบพระราชพิธีร่วมกับพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ (พิธีตรุษไทยเดือน ๔) ต่อมาภายหลังการประกอบพระราชพิธีร่วมกับพระราชพิธีตรียมปวาย บนพระที่นั่งสุลิตมหาปราสาท เจ้าพนักงานจะจัดสถานที่ไว้พร้อมรวมทั้งเครื่อง

จบพระหัตถ์ เช่น ผ้าสบง วันละสำหรับให้พอกกับจำนวนพระสงฆ์ จัด
เครื่องใหญ่ตั้งพุ่มข้าวตอกดอกไม้สำหรับเครื่องให้พร้อม ที่หน้าพระ
มหาปราสาทจะตั้งอ่างเงินใส่น้ำชำระเท้าพระสงฆ์ ๒ ใบ กับสังเวียน
ฟางเช็ดเท้าพระสงฆ์

ระหว่างพระราชพิธีโสกันต์ จะมีขบวนแห่เสด็จไปฟังสวดพระ
พุทธมนต์ด้วย มีโหรคอยรับเสด็จและส่งเสด็จ ๔ คน ขบวนแห่นำหน้า
ด้วยพวกขับไม้บัณเฑาะว์ ๔ คน พวกเชิญเครื่องสูง พระแสงต่างๆ ข้า
ทูลละอองฯ ที่คัตมาเดินเคียงพระราชยานหรือเสลี่ยงองค์ละ ๔ คน
และปิดท้ายด้วยขบวนพวกเชิญเครื่องสูงและพระแสง เจ้านายที่โสกันต์
ถ้าเป็นพระเจ้าลูกเธอจะใช้พระราชยานหรือเสลี่ยงงารับเสด็จ ถ้าเป็น
พระเจ้าหลานเธอจะใช้เสลี่ยงรับเสด็จ พระราชยานหรือเสลี่ยงงาใช้
เกณฑ์หลวงหรือไพร่ ๑๐ คนหาม ส่วนเสลี่ยงใช้เกณฑ์หลวงหรือไพร่
๘ คนหาม เจ้านายที่จะโสกันต์ในวันงานจะแต่งองค์อย่างพระราช
กุมารงดงามที่สุด ทำไร้วัวชอบรอบจุก เน้นด้วยการใช้สำลีพันปลายไม้
ชุบน้ำหมาดๆ แล้วชุบเขม่าทารอบไรจุกนั้น โคนพระเกศารอบจุกล่าง
พระเศียรให้สะอาด สรงน้ำทาขม้นบางๆ เกล้าจุก ปักปิ่น สวมมาลัย
รอบจุกหรือเกี่ยวแบบต่างๆ ตามลำดับยศศักดิ์ ผัดพระพักตร์ให้ขาว
นวล ทรงฉลองพระองค์ชุดใหม่ ประดับด้วยเครื่องเพชรนิลจินดาที่
เหมาะสมกับฐานะแล้วขึ้นพระราชยานเข้าขบวนแห่ไปประกอบพระ
ราชพิธี ระหว่างทางที่เสด็จจะมีพราหมณ์ ๔ คน รตนน้ำกลศ น้ำสังข์
และโปรยข้าวตอกดอกไม้ มีโหรโปรยข้าวเปลือกข้าวสาร ซึ่งใส่ในขัน

ทองพร้อมพานทองรองน้ำหนักทุกวัน

เมื่อเสด็จขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ก่อนฟังพระสวดพระ
พุทธมนต์ ตรงที่ประทับฟังสวดซึ่งอยู่ในพระฉากปูดด้วยพรมและมีเขนย
รองกรนั้น เบื้องหน้าจะมีโต๊ะสำหรับวางพานมวงคลายน (สมัยโบราณ
มวงคลสำหรับเจ้านาย ทำด้วยสายสิญจน์รวมกัน ๑๐๘ เส้น ขนาดพอ
กับพระเศียรผู้สวม) เมื่อประธานในพิธี ซึ่งมักจะเป็นพระเจ้าแผ่นดิน
ทรงจุดเทียนหน้าพระประธาน รับศีล พระสวดมนต์แล้วก็สวมมวงคลายน
ไว้ ซึ่งจะมีสายสิญจน์โยงไปยังที่บูชาพระ จนพระสวดมนต์จบแล้วจึง
ปลดสายสิญจน์จากมวงคลที่โยงไปสู่ที่บูชาพระออก แล้วจึงถวายเครื่อง
จบพระหัตถ์ พวกวิเสทมากพลูจะถวายเภสัชองค์าส ถ้าตอนบ่ายมัก
ถวายน้ำชานแด่พระสงฆ์ แต่ถ้าเป็นตอนเช้ามีถวายน้ำชา ระหว่าง
งานพระราชพิธีถ้าเสด็จกลับจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในเวลามืด
จะตามไฟด้วยการจุดเทียนวันละ ๒๐ เล่ม เทียนเล่มหนึ่งๆ มีกำหนดให้
หนัก ๖ สลึง

ในวันโสกันต์ตอนเช้า เมื่อจะได้ฤกษ์โสกันต์ซึ่งจะประกอบพระ
ราชพิธีโสกันต์บนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเช่นกัน ใครจะเป็นผู้ถวาย
พระฤกษ์จรดพระกรรบิดพระกรรไกร เจ้านายที่จะโสกันต์จะฉลองพระ
องค์ถอด (ฉลองพระองค์ชุดขาวมีผ้าถุงและเสื้อประดับขอบริมด้วยสี
ทองสำหรับทรงวันโสกันต์) ประดับตกแต่งพระองค์ด้วยเครื่องประดับ
เหมือนครั้งทรงเครื่องเสด็จมาฟังพระสวดพระพุทธรมนต์ แต่ไม่ทรงถุง
พระบาทรองพระบาท เมื่อเสด็จมาถึงก็จะถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์

เมื่อได้พระฤกษ์จรตพระกรรบิดพระกรรไกรก็จะประทับบนแท่นที่เตรียมไว้
หันพระพักตร์ไปทางทิศที่เป็นมงคลตามที่โหรได้กำหนด ซึ่งบางครั้งก็
ประทับหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ หรือหันไปทางทิศ
ตะวันออกเฉียงเหนือ เบื้องหน้าพระแท่นจะมีพานล้างพระพักตร์ พาน
รองเกี้ยววางไว้ และพานใส่พระเกศา เมื่อได้ฤกษ์โสกันต์ ชาวภูษา
มาลาจะถอดเกี้ยวออกวางไว้บนพาน แล้วแบ่งเกศาจุกออกเป็น ๓ ปอย
ด้วยการใช้พายเงิน พายทอง พายนากแบ่ง แล้วเอาลวดเงิน ลวดทอง
ลวดนาก สายสิญจน์ผูกปลายเกศาแต่ละปอยกับแหวนนพเก้า (เดิม
ใช้ได้เฉพาะบรรดาเจ้านายและขุนนางชั้นสูงหรือพราหมณ์ เพราะจะ
สวมที่นิ้วชี้ในขณะที่ทำพิธีมงคล สำหรับการนำมาผูกปลายเกศาจุกนี้
ถือว่าเป็นมงคล) และโบมะตุ่ม (โบมะตุ่ม ๓ แฉก ถือเป็นโบไม้ศักดิ์สิทธิ์
หมายถึงพระผู้เป็นเจ้าทั้งสาม คือ พระพรหม พระนารายณ์ หรือพระ
วิษณุ และพระศิวะ) ทั้ง ๓ ปอย ปอยแรกให้ผู้เป็นประธานในงาน
ตัด ปอยที่ ๒ ให้ผู้เป็นใหญ่ในตระกูลตัด และปอยที่ ๓ ให้บิดาตัด ซึ่ง
ขณะได้ฤกษ์ตัดนั้นโหรจะบอกด้วยการลั่นฆ้องไชย เป่าสังข์ เป่า
แตร ประโคมปี่พาทย์และกลองแขก เมื่อตัดเกศาทั้งสามปอยให้สั้น
แล้ว เจ้าพนักงานโกนจะเข้าไปโกนเกศาที่เหลือให้เรียบร้อย หลังจาก
โสกันต์แล้วจะเสด็จไปถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ ถวายสบง และ
ไทยทาน นอกจากนี้ถวายข้าวสารโดยใส่ลงในกระจาดที่สานขึ้นเป็น
พิเศษเท่ากับจำนวนพระสงฆ์ กระจาดมีขนาดที่กำหนดไว้คือ ก้นลึก ๑
ศอก หรือ ๑ ศอก ๓ นิ้ว ถ้าโสกันต์พระเจ้าลูกเธอร่วมอยู่ด้วย กระจาด

จะเข้ารอบด้วยไม้ไผ่หรือใช้หวายมัดปิดกระตาสื่ออย่างเรียบร้อย ข้า
วสารที่จะใส่กระจาดนั้นใส่กระจาดละ ๕ ทะนาน ถวายพระสงฆ์รวมทั้ง
ภริยารัศมีด้วย หรือเมื่อถวายสบงเครื่องไทยทานแล้วเสด็จกลับเข้า
ไปทรงบาตรที่ซาลาท้ายพระมหาปราสาท ซึ่งมีม่านกันแต่กำแพงแก้ว
มาถึงพระมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง ทรงบาตรที่ซาลาริมพระ
ราชมณเฑียร

เมื่อได้เวลาเชิญเสด็จไปสร่งน้ำที่เขากไกรลาส ก็จะเชิญพระราช
ธานกับคู่เคียง (คนที่เดินสองข้างของพระราชยาน) เครื่องสูง แตรสังข์
ขับไม้ พระแสง อินทร์พรหม ไปตั้งกระบวนรับเสด็จที่เกยเขากไกรลาส
ด้านตะวันออก แตรงอน แตรฝรั่ง กลองชนะ ไปอยู่หน้าพระราชวัง นั่ง
กลาบาต* ตั้งแต่โรงนาฬิกาไปจนถึงมุมทิมดาบชั้นใน คู่แห่ไปตั้งกระบวน
อยู่ประตูพิมานไชยศรี ทรงบาตรแล้วขึ้นเสลี่ยงน้อย ขับไม้และ
พราหมณ์นำเสด็จ เสนาบดี ๔ คน ที่รับสมมุติเป็นจตุโลกบาล** เดิน
เคียงพระเสลี่ยงไปสร่งน้ำ ณ พระแท่นสร่งเขากไกรลาส เขิงเขาทำ
เป็นสระอินดาตน้อยๆ มีน้ำออกจากปากสิงห์ หรือสร่งน้ำที่พระแท่น
สร่ง เมื่อไม่มีเขากไกรลาส

-
- * กลาบาต คือการนั่งขัดสมาธิเรียงกันโดยไมห่างกันในระยะศอกต่อศอก
  - ** จตุโลกบาล คือ เทพเจ้าผู้ดูแลทิศทั้งสี่ของโลก ได้แก่ ท้าวธตรฐ ดูแลทิศตะวันออก ท้าววิรุฬหก ดูแลทิศใต้ ท้าววิรูปักษ์ ดูแลทิศตะวันตก ท้าวกุเวร ดูแลทิศเหนือ

ถ้ามีเขาไกรลาส จะสมมุติพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ที่นับถือ องค์ใด
องค์หนึ่งเป็นพระอิศวร เสด็จขึ้นไปทรงเครื่องอยู่บนเขาไกรลาส ชั้น
แท่นบุษบก ชาววังเอาม่านลายทองแผ่ลวดพื้นสักหลาดผูกบังรอบทั้ง
๔ ด้าน แล้วเอาม่านพื้นทองดาดพุ่มข้าวบิณฑ์บนบุษบกไขทั้ง ๔ ด้าน
ชาววังคอยชักไขข้างละคน เอาเสื่ออ่อน พรม พระยี่ภู่ผืนใหญ่ พระ
เขนยลายกระบวนแต่งที่บุษบก พื้นชั้นแท่นบุษบกปูเสื่อตั้งเตียง สนม
พลเรือนปูพรม ขั้บไม้พราหมณ์อยู่ในที่สรง พราหมณ์ถวายน้ำกลศ น้ำ
สังข์ แล้วเสด็จเข้าไปในพลับพลาเปลื้องเครื่อง ทรงผลัดพระภูษาแล้ว
เสด็จขึ้นบนยอดเขาเฝ้าพระอิศวร พระอิศวรจะเสด็จลงมารับถึงกลาง
บันไดนาคขึ้นไปถึงชั้นพระแท่น พระอิศวรเสด็จขึ้นไปเข้าในบุษบก ชาว
วังชักม่านไขปิด สมเด็จพระเจ้าลูกเธอจะเสด็จเลี้ยวไปทรงเครื่องที่มุม
ตะวันตกเฉียงเหนือ เสร็จแล้วจึงเสด็จไปเฝ้าพระอิศวร ชาววังชักม่านไข
เปิดทั้ง ๔ ด้าน พระอิศวรประทานพรแล้ว สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเสด็จ
กลับลงไปด้านทิศตะวันออก ขั้บไม้พราหมณ์ไปเข้ากระบวน เสด็จถึง
เกยแล้วทรงพระราชยาน พนักงานเป่าสังข์ คู่แห่งประนมมือ พอลิ้นเสียง
สังข์เป่าแตร ลิ้นเสียงแตรตีกรับ คู่แห่งกราบถวายบังคม ๓ หน รับกรับ
ลุกขึ้นเดิน เวียนเขาไกรลาสจากซ้ายไปขวา ๓ รอบ คู่แห่งตรงไปออก
ประตูพิฆานไชยศรี เสด็จกลับเข้าไปในพระราชวังตามทางที่แห่มา

ในตอนบ่ายจะประกอบพิธีเวียนเทียนสมโภช ซึ่งส่วนมากจะ
สมโภช ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานเดิมตรงส่วนที่เป็นพระที่นั่งอมริน-
ทรวินิจฉัยัยในปัจจุบัน แต่บางครั้งก็สมโภชที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
มีการตั้งข้าวขันพานรองสำหรับแวนเวียนเทียน แวนนี้จะติดเทียนแวน

หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษก จันทบุรี

พระราชพิธีโสกันต์
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ
สยามมกุฎราชกุมาร
ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เขาไกรลาสในงานพระราชพิธี
โสกันต์อย่างใหญ่เฉพาะ
พระเจ้าลูกเธอที่ดำรงพระยศเจ้าฟ้า

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้านารีรัตนา

พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารำไพประภา

โตกันต์ชั้นหม่อมเจ้า

โตกันต์ชั้นหม่อมเจ้า

๓๒ ๓ เล่ม พานน้ำวัก แวนเวียนเทียน บายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน และบายศรีทอง ๓ ชั้น ใส่เครื่องกระยาบวดไปบูชาเทวดา เมื่อได้ฤกษ์โหรลั่นฆ้องเป่าสังข์ พราหมณ์จะเบิกแวนเวียนเทียน เวียนไปครบ ๓ รอบก็เปลี่ยนผ้าคลุมบายศรี ให้ผู้จะใส่กันตถือไว้ แล้วเวียนเทียนต่ออีก ๒ รอบ รวม ๕ รอบ จึงทำพิธีดับเทียน ขณะที่เวียนนั้นพราหมณ์จะรำยพระเวทไปด้วย เมื่อสมโภชเสร็จก็เป็นอันเสร็จพิธี วันรุ่งขึ้นอัญเชิญพระภคศาไปลอยแม่น้ำ เป็นอันเสร็จพิธีใส่กันตอย่างใหญ่ โดยทรงจัดตามพระราชพิธีเต็มตามตำราแบบโบราณที่ถือปฏิบัติสืบมาแต่ครั้งบรรพกาล*

อนึ่งพระราชพิธีใส่กันตเป็นพระราชพิธีในราชสำนัก ที่ขุนนางผู้ใหญ่ชั้นเจ้านาย เป็นผู้รับการถ่ายทอดขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ ออกมาสู่ประชาชน เช่น ข้าราชการขุนนางผู้ใหญ่บางรายที่มีความประสงค์จะใส่กันตบุตรธิดา มักประกอบพิธีที่บ้านโดยการเลียนแบบอย่างมาจากในราชสำนัก โดยจัดงานให้เหมาะสมกับฐานะของตน จึงทำให้พิธีโกนจุกได้แพร่หลายมาในหมู่ของราษฎรชั้นสามัญชนผู้ได้เห็นแบบอย่างและถือปฏิบัติกันสืบมา ส่วนพิธีกรรมและขั้นตอนที่ราษฎรนำมาปฏิบัติก็ลดลงไปตามฐานะดังได้กล่าวไว้แล้วในพิธีของราษฎร สังเกตแล้วก็จะเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจนระหว่างพิธีหลวงและพิธีราษฎร

---

* มนธิรา อินทร์อร่าม. "พระราชพิธีใส่กันต", ความรู้คือประทีป. เดือน ตค.-ธค. ๒๕๒๗.

การโกนจุกของราษฎรทั่วไป

พิธีโกนจุกของราษฎรที่มีความแตกต่างจากพิธีหลวง เพราะพิธีราษฎรนั้นจัดทำขึ้นโดยการเลียนแบบและถือวิธีปฏิบัติตามแบบอย่างกันมา สันนิษฐานว่าในสมัยก่อนราษฎรน่าจะได้รับการสืบทอดมาจากขุนนางชั้นผู้ใหญ่ โดยการบอกเล่าหรือมีประสบการณ์ที่ได้เห็นมาแล้ว นำมาจัดงานให้กับบุตรธิดา ส่วนขั้นตอนพิธีกรรมต่างๆ นั้นอาจลดขั้นตอนบ้างตามแต่ฐานะคือ เมื่อเด็กใกล้จะครบอายุโกนจุกแล้ว พ่อแม่หรือผู้ปกครองจะหาฤกษ์โกนจุกให้บุตรหลานของตน บางรายอาจจะทำพิธีพร้อมกับพระราชพิธีตรียัมปวายที่โบสถ์พราหมณ์ เสาชิงช้า กรุงเทพมหานครก็ได้ เพื่อป้องกันวันโลกาวินาศ หรืออาจจะไปร่วมพิธีกับวัดใกล้บ้านที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ส่วนผู้ที่มีฐานะดีจะประกอบพิธีที่บ้าน หลังจากหาฤกษ์แล้วก็เตรียมจัดตกแต่งสถานที่สำหรับพิธีมงคล และสิ่งของเข้าพิธี สิ่งที่จะขาดไม่ได้คือ หม้อน้ำมนต์ ผิวมะกรูด ผิวส้มป่อย ใบเงินใบทอง หญ้าแพรก ใส่ในหม้อน้ำมนต์ มีดโกนกรรไกรใส่พาน โดยเจ้าภาพจะต้องนิมนต์พระสงฆ์ ๕ รูป หรือ ๗ รูป มาร่วมพิธี ซึ่งงานจะมี ๒ วันคือ

วันแรก

จัดขั้นตอนเย็น พราหมณ์ตั้งบัตรพลี และพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะจัดแจงโกนผมรอบๆ จุกของเด็กให้เกลี้ยงเหลือไว้ตรงจุกพองาม อาบน้ำประแป้งแต่งตัวทาทามันแล้วเกล้าจุกให้เรียบร้อย ปักปิ่นสวมพวงมาลัยที่จุกนั้น (การแต่งตัวเด็กให้

สวยงามตามฐานะ) นุ่งผ้าไหมใส่เสื้อไหมประดับร่างกายด้วยเครื่องทอง และเพชรนิลจินดา มีกำไลข้อมือ กำไลข้อเท้า สร้อยสังวาล และจี้ เป็นต้น การแต่งตัวเด็กนิยมแต่งกันอีกบ้านหนึ่ง ธรรมเนียมโบราณแต่งตัวให้เด็กดังนี้

แต่งกุมารกุมารีที่จะปลงศพด้วยเครื่องประดับอันอุดมดีแรกมักใส่เกี้ยวทองคำจำหลักปักปิ่นชน ใส่สร้อยสนสวมคอทรวง จี้กุดั่นดวงพลอยประดับทองบางสะพาน บานพับผูกต้นแขน สลักลวดลายแล่นแลสะไบ สวมวไลใส่ปวะหล้า สวมแหวนทำเป็นเรือนเทศ แก้วก่องเก็ญกุกามสี นุ่งยกอย่างดีเกล็ดพิมเสน จีบโจงกระเบนไว้หางหงส์ คาค เข็มขัดสาบประจงประจำยาม ตุ้มเรื่องอร่ามจำรัสแสง ห่มกรองทอง แล่งแย่งพื้นเขียว กำไลเท้าทองคำทำเป็นเกลียวกลมสะอาด พรหมอ่อนเอี่ยมมาปูลาดหมอนอิงตั้ง แล้วอุ้มเจ้ามานั่งในมณฑล^{*}

เมื่อใกล้เวลาที่พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ พราหมณ์จะทำพิธีนำเด็กโดยถือขันข้าวตอกดอกไม้กับกระบองเพชร^{**} แล้วจะส่งกระบองเพชรให้เด็กถือเมื่อจะแห่ แล้วเดินไปรยข้าวตอกดอกไม้หน้าหน้า ส่วนพราหมณ์อีกสองท่านอยู่ถัดมา ท่านหนึ่งไปเป่าสังข์ ท่านหนึ่งแกว่ง

-
- * จันทรไพจิตร. ประมวลพิธีมงคลของไทย. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิชย์. ๒๕๒๐
- ** การให้เด็กถือกระบองเพชร เพราะเชื่อว่าเป็นอาวุธของพระเจ้า คือท่านท้าวมหาเวสสุวรรณ เพื่อให้คุ้มครองรักษาให้พิธีผ่านไปด้วยดี

บัณฑิตจะรำนำน้าเด็กมายังที่ท่าพิธี เมื่อเด็กนั่งแล้วพราหมณ์จะโยง
สายสิญจน์มาพาดที่ตัวเด็ก ตรงที่เด็กนั่งมีพรมปู มีหมอนสำหรับวาง
มือขณะประนมมือฟังพระเจริญพระพุทธมนต์ ข้างหน้าของเด็กนั้นจัด
โต๊ะไว้ ๑ โต๊ะ สำหรับรองพานเครื่องตักจุก มีด้ายสายสิญจน์ทำเป็นวง
พอดีกับสี่ระยะเด็ก เมื่อถึงเวลาทำพิธีผู้เป็นประธานจุดธูปเทียนหน้าพระ
รับศีล พระสงฆ์สวดเจริญพระพุทธมนต์แล้วสวมมงคลให้แก่เด็ก โหระ
ออกมานูชาบัตรพลีที่เบญจา* นูชาบัตรพระเกตุ พระภูมิและบัตรเจ้า
กรุงพาลี คือใช้ก้านกล้วยสี่ก้านผูกยอดรวมกันเข้า แล้วเอากาบกล้วย
ผ่าตามยาวประมาณ ๑ นิ้ว หักมุมทำเป็นกะบะสี่เหลี่ยมจตุรัสลด
หลั่นกันตามชั้นทั้ง ๔ ชั้น ชั้นละประมาณ ๑ นิ้ว ชั้นล่างกว้าง ๔ นิ้ว
เมื่อทำเป็นกะบะเรียบร้อยแล้วนำมาสวมเข้ากับก้านกล้วย ชั้นล่างสูง
จากพื้นประมาณ ๔ นิ้ว ส่วนชั้นต่อๆ ไปห่างกันประมาณ ๑ นิ้ว แล้ว
เอาไม้กลัดๆ ตามมุมทั้ง ๔ ด้าน เอาไม้ตอกเสียบตามชั้น เพื่อให้วาง
กระทงได้ ส่วนบัตรพระภูมินั้นเป็นรูปสามเหลี่ยมคางหมูเป็นกะบะ บัตร
เจ้ากรุงพาลีทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัสเป็นกะบะเช่นเดียวกัน เบญจานั้น
มักนิยมตั้งไว้นอกชายคาบ้าน ภายในบัตรนั้นบรรจุกระทงเล็กๆ มีกับ

---

* เบญจา สำหรับรดน้ำเมื่อโกนจุกออกแล้ว เบญจานั้นเป็นโต๊ะสี่เหลี่ยมจตุรัสสูง
ประมาณศอกคืบ มีเสาสี่เสา หลังคาตัดมีระบายรอบ ริมขลิบด้วยกระดาศ
ทอง บนเพดานคาดด้วยผ้าขาว เสาผูกม่านลูกไม้โปร่ง ทำเป็นม่านไปตามมุม
เพดาน ตรงกลางแขวนพวงมาลัย

คาวหวาน ถั่วงาคั่ว นมเนย ข้าวตอก ดอกไม้ บัตรพระเกตุบรรจุ ๑๙
กระทง บัตรพระภูมิ ๓ กระทง บัตรเจ้ากรุงพาลี ๔ กระทง ตามบัตรให้
ปักด้วยธงสีทองเท่าจำนวนกระทง ยอดบัตรปักเทวรูปพระเกตุทรงนาค
รูปเทียนอย่างละ ๒๔ เล่ม ใช้เทียนหนัก ๑ สลึง* อนึ่งการวงด้ายสาย
สิญจน์ให้วงมาที่เบญจาด้วย เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เสร็จ
แล้วเอาสายสิญจน์ออกจากศีรษะเด็กให้พาเด็กออกไป จากนั้นพวก
พิณพาทย์บรรเลงทั้งไปและกลับเป็นอันเสร็จพิธีในวันแรก

ในสมัยก่อนไม่มีมหรสพ คนโบราณจะใช้วิธีเล่นนิทานให้แขก
ที่มาร่วมงานฟังในเวลากลางคืน ต่อจากนั้นเป็นการเลี้ยงดูกันระหว่าง
ญาติพี่น้องและแขกที่มาร่วมงาน มีการอวยชัยให้พร และถ้าเจ้าภาพมี
ฐานะก็อาจจะมียวงมโหรีฉลองกัน

วันที่สอง

งานพิธีในวันรุ่งขึ้น บิดามารดาจัดให้เด็กที่จะเข้าพิธีอาบน้ำ
แต่งตัวให้เรียบร้อย เด็กจะต้องนุ่งขาวห่มขาวใจกระเบนทับเสื้อ คาค
เข็มขัดทับ สวมสายสร้อยและสังวาลย์ สวมกำไลข้อมือและสวมกำไล
ข้อเท้า หลังจากแต่งตัวเสร็จแล้วพาเด็กไปนั่งที่พิธีมณฑล ซึ่งมีพานล้าง
หน้าและพานรองเกี้ยววางอยู่บนโต๊ะที่หน้าแท่นมณฑลพิธี ผู้ที่จะโกน

---

* พระมหาราชครูฯ. ประเพณีไทย. กรุงเทพฯ : ประจักษ์วิทยา ๒๕๐๖.
หน้า ๑๒๑-๑๒๒.

ผมจัดการถอดเกี่ยวออกจากจุกใส่พาน แบ่งผมออกเป็น ๓ ปอย เอาใบ
มะตูม หญ้าแพรก แหวนนพเก้าผูกที่ผมทั้ง ๓ ปอย (แหวนนพเก้าหรือ
แหวนพิรอด คือ แหวนที่ถักด้วยหญ้าแพรก รวม ๓ วง ซึ่งหมายถึง
พุทธมงคล ธรรมมงคล สังฆมมงคล สวมปอยละ ๑ วง พร้อมทั้งแทรก
ใบเงินใบทองทั้ง ๓ ปอย) ในระหว่างนี้พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์
เมื่อจบแล้วได้ฤกษ์ เจ้าภาพหรือบิดามารดาของเด็กเชิญประธานหรือ
ผู้มีบรรดาศักดิ์มาตัดจุก ไหหรือพราหมณ์ส่งสังข์ให้รดน้ำที่ศีรษะเด็ก
และส่งกรรไกรตัดผมออกจุกหนึ่ง แล้วเอามีดเงิน ทอง นาก โกงอีก
เล่มๆ ละ ๓ ที พอเป็นพิธีเท่านั้น แล้วเชิญแขกผู้อื่นตัดอีกสองปอย ต่อ
จากนั้นจึงมอบให้ช่างโกนผมไปจนเสร็จ หลังจากนั้นนำเด็กไปนั่งยัง
เบญจารคน้ำ ไหหรือพราหมณ์จะเป็นผู้บอกให้เด็กหันหน้าไปทางทิศที่
เป็นศรีของวันนั้น ในขณะที่ญาติพี่น้องและแขกที่รับเชิญก็ทยอยเข้า
มารดน้ำประสาทพรให้แก่เด็กให้มีอายุยืนยาวอยู่กับบิดามารดาจนแก่เฒ่า
บิดามารดารดน้ำที่หลัง ไหหรือพราหมณ์รดน้ำอวยพร เสร็จแล้วตัดใบ
มะตูมให้ที่หูขวา (ตามตำราไสยศาสตร์ถือว่าเป็นศรีของพระนารายณ์)
แล้วสวมมงคลย่น* ให้เมื่อรดน้ำเสร็จบิดามารดานำเด็กไปเปลี่ยนเครื่อง

---

* มงคลย่น โดยทั่วไปใช้ใบตาลมาขดเป็นวงให้พอดีกับศีรษะแล้วเอาผ้ามาพัน
ให้รอบใบตาลหรือใบลานนั้น เอาด้ายดิบที่ยังไม่ได้จับเป็นสายสัญญาณมาวาง
ให้รอบหนาพอควร แล้วถักด้นเงินด้นทอง เป็นตาขนมเปียกปูนเย็บติดให้รอบ
ตรงกลางตาถักเป็นดอกแปดกลีบติด ส่วนข้างบนนั้นถักเป็นดอกแปดกลีบ
ปักลวดดอกไม้ไหว

การโกนจุกของราษฎรทั่วไป

การแต่งกายของเด็กในเย็นวันแรกในพิธีทำขวัญโกนจุก

เด็กถวายไทยธรรมแด่พระสงฆ์ที่มาสวดพระพุทธรูปในเย็นวันแรก

หมอบำเพ็ญเตรียมพิธีทำขวัญโกนจุกในเย็นวันแรก

หมอบำเพ็ญเจิมหน้าเด็ก

พิธีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์เช้าวันที่สองของการโกนจุก

พระสงฆ์เป็นประธานในการตัดจุก

มารดาทำลังตัดจุก

หลังจากโกนผมเสร็จเรียบร้อยแล้วพาเด็กมานั่งที่เบญจา
เพื่อรอรับน้ำจากญาติผู้ใหญ่

บรรดาญาติผู้ใหญ่รดน้ำให้พร

ตักบาตรพระสงฆ์หลังการรดน้ำ

ถวายภัตตาหารแด่พระสงฆ์

การโกนจุกที่โบสถ์พราหมณ์

พราหมณ์สวมสายสิญจน์มงคลให้กับเด็กที่โกนจุก

เด็กที่เข้าพิธีโกนจุกที่โบสถ์พราหมณ์ ในเย็นวันแรกเพื่อฟังพระสวด

เด็กไว้ผมจุก แกละ โกะะ เปีย

เครื่องใช้ในการโกนจุก ที่ใส่พานในภาคทองและสายสิญจน์
ในพิธีตรียัมปวายที่โบสถ์พราหมณ์

แต่งตัว ตอนนี้จะควรแต่งสีและแต่งอย่างธรรมดาจะได้เสร็จทันเวลา
พระฉันเพล เมื่อพระฉันเสร็จเรียบร้อยแล้ว ให้เด็กถวายเครื่องไทยธรรม
แต่พระสงฆ์ พระสงฆ์อนุโมทนาแล้วลากลับเป็นอันเสร็จพิธีโกนจุก
ส่วนผมที่โกนเสร็จเรียบร้อยแล้ว พ่อแม่จะนำไปใส่กระถางลอยน้ำไปแล้ว
อธิษฐานขอความก้าวหน้าให้แก่เด็ก ถ้ามีทุกข์โรคภัยขอให้หาย
เตรียมรับชีวิตอันสดใสในวันต่อไป ตอนบ่ายในวันที่สองหลังจากเสร็จ
พิธีตอนเช้าแล้วก็เตรียมตัวทำขวัญเวียนเทียนสมโภชต่อไป การทำ
ขวัญต้องทำเมื่อสมโภชแล้ว ไม่ใช่ทำเมื่อยังไม่โกนจุก เพราะถือกันว่า
เมื่อเด็กเอามือลูบศีรษะไม่พบจุกตั้งแต่ก่อนก็ใจหาย จึงได้จัดการทำ
ขวัญเพื่อเรียกขวัญให้อยู่กับเนื้อกับตัว สิ่งที่ต้องใช้ในการทำขวัญและ
เวียนเทียนสมโภชมีดังนี้คือ

บายศรีต้นจะเป็นสามชั้นหรือห้าชั้นก็ได้ พร้อมทั้งไม้ขนาบ ๓
อัน ยอดตอง ๓ ยอด ผ้าคลุมบายศรี โต๊ะตัวหนึ่งสำหรับตั้งบายศรีและ
เครื่องกระยาบวด ซึ่งได้แก่ ขนมัดมัดแดง ต้มขาว กล้วยน้ำไท ๑ หวี
มะพร้าวอ่อน ผลไม้ ขนมต่างๆ ชั้นใส่ข้าวสารหนึ่งชั้น สำหรับปักแว่น
เวียนเทียน ๓ อัน เทียนชัยหนึ่งเล่ม เทียนชนวนหนึ่งเล่ม ใบพลูคัตล้าง
ให้สะอาดจำนวน ๗ ใบ โถกระแจะหนึ่งที เมื่อเตรียมสิ่งของดังกล่าว
เสร็จเรียบร้อยแล้วก็เริ่มพิธีทำขวัญจุก เริ่มว่าบททำขวัญตั้งแต่มารดา
ตั้งครรภ์ และเลี้ยงมาจนเติบโต เมื่อทำขวัญเสร็จแล้วญาติมิตรและ
แขกที่ได้รับเชิญนั่งล้อมวงเพื่อทำพิธีเวียนเทียนสมโภช บิดามารดาของ
เด็กต้องนั่งทางขวามือของโหรหรือพราหมณ์จะได้ส่งแว่นเทียนให้เวียน

ซ้ายไปขวา เมื่อครบสามรอบโหรหรือพราหมณ์จะเปลื้องผ้าที่คลุมบายศรีออกห่อขวัญ (ใบตองที่หุ้มบายศรี) ส่งให้เด็กถือเป็นมงคล ผ้าคลุมบายศรีนี้จะต้องเอาไปไว้ในที่นอนเด็กสามวัน เมื่อเวียนเทียนครบห้ารอบแล้ว โหรหรือพราหมณ์ดับเทียน โบกควันเทียนให้เด็ก แล้วเอามะพร้าวอ่อนมาดักขวัญที่บายศรีดังกล่าวป้อนให้เด็กรับประทาน ๓ ซ้อน ใช้สายสิญจน์วาดปิดเคราะห์รังควานให้กับเด็ก เพื่อให้เด็กหมดเคราะห์หมดโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ มีอายุมั่นขวัญยืน เมื่อเติบโตขึ้นให้บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สินศฤงคารพร้อมด้วยข้าทาสบริวาร เป็นอันเสร็จพิธี

พิธีโกนจุกที่โบสถ์พราหมณ์

พิธีโกนจุกที่โบสถ์พราหมณ์ จัดขึ้นเป็นประจำทุกๆ ปีหลังจากเสร็จพิธีตรียัมปวายที่จัดขึ้นในวันแรม ๖ ค่ำ เดือนยี่ ถึงขึ้น ๑ ค่ำ เดือนยี่ พิธีตรียัมปวายนี้เป็นพิธีบูชาเพื่อขอบคุณพระเป็นเจ้าในศาสนาพราหมณ์ โดยมีองค์พระอิศวรเป็นประธาน และเป็นการสรรเสริญคุณพระอิศวรที่ทรงมีต่อมวลมนุษย์ พิธีตรียัมปวายนี้น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เพราะพระมหากษัตริย์ทรงอุปถัมภ์บำรุงศาสนาพราหมณ์เช่นเดียวกับศาสนาพุทธ ในสมัยโบราณพิธีตรียัมปวายนี้นับเป็นพิธีสำคัญมากสำหรับพระมหากษัตริย์ที่จะพระราชทานพระบรมราชานุญาต และพระมหากษัตริย์ทุกยุคทุกสมัยจะเสด็จพระราชดำเนินไปส่งเทพเจ้าขึ้นหงส์ (หงส์ เป็นพาหนะที่นำองค์เทพกลับคืนสู่ทิพย์วิมาน) ด้วย

392.1
84252

8.4/ ๔๕. 17472 ๗๐(๗)

พระองค์เอง โดยโปรดให้มีขบวนแห่ข้างต้น ม้าต้น อันเป็นพระราชพิธีโดยเฉพาะหลังจากเสร็จพิธีตรียัมปวายแล้ว ในวันรุ่งขึ้นจะเป็นพิธีโกนจุกให้กับเด็กที่ไว้จุกโดยมิได้จำกัดอายุ ซึ่งงานพิธีจะมี ๒ วัน ในวันแรกคือวันแรม ๕ ค่ำ บิดามารดาหรือผู้ปกครองพาเด็กมาฟังพระสวดมนต์เย็นและรับเอาวัตถุมงคลที่เสกไว้ให้ไปคือ มงคลอ่อนไปคล้องคอไว้ ส่วนสำหรับพิธีการและเครื่องบูชาต่างๆ รวมทั้งเครื่องใช้ในพิธีโกนจุก ทางโบสถ์พราหมณ์จะจัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อย พอเช้าในวันรุ่งขึ้นจะเป็นพิธีโกนจุกโดยเริ่มตั้งแต่ ๕.๓๐ น. บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะพาเด็กไปที่โบสถ์พราหมณ์ ทุกคนจะต้องเตรียมแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาวมาจากบ้านและมาพร้อมกันที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์เพื่อรับศีลพร้อมกันในเวลา ๕.๓๐ น. พอใกล้เวลารุ่งอรุณประมาณ ๖.๐๐ น. พราหมณ์จะทำพิธีโกนจุกให้เด็ก ในการโกนจุกนั้นพราหมณ์จะแบ่งผมจุกออกเป็น ๓ ปอย ตัดแล้วให้เด็กเป็นผู้ถือผมที่ตัดแล้วใส่พานไว้ ในขณะที่พระสงฆ์เจริญชัยมงคลคาถาจนจบบท (พิธีสงฆ์ได้เข้ามาร่วมกับพิธีพราหมณ์ ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยโปรดให้มีพิธีสงฆ์เพิ่มเติมหลังเสร็จพิธีพราหมณ์แล้วในตอนสุดท้าย) ให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองนำเด็กออกมาจากโบสถ์เพื่อโกนจุกให้หมดแล้วนำเด็กกลับเข้ามาในโบสถ์อีกครั้งหนึ่งเพื่อรับพรจากพระเถระผู้ใหญ่ จากนั้นให้เด็กถวายเครื่องไทยทาน พระสงฆ์อนุโมทนาพราหมณ์กรวดน้ำเสร็จแล้ว พระราชครูจะทำพิธีสมโภชเวียนเทียน จุลเจิมเทวรูปแล้วเจิมที่หน้าเด็กที่ตัดจุกทีละคนจนครบ และพราหมณ์จะแจกวัตถุมงคล

เหรียญ* หรือเงินให้กับเด็ก จากนั้นพราหมณ์ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ส่วนเด็กที่ตัดจุกหลังจากใส่บาตรพระแล้วก็นำนมที่โกนแล้วใส่กระทงนำไปลอยในแม่น้ำ อธิษฐานขอความเจริญก้าวหน้าให้แก่ตน ถ้ามีทุกข์ โศกโรคภัยขอให้หาย เตรียมรับชีวิตอันสดใสในวันใหม่ต่อไปเป็นอันเสร็จพิธี

จะสังเกตเห็นได้ว่าพิธีโกนจุกในโบสถ์พราหมณ์จะใช้ศาสนพิธี ทั้งฝ่ายพุทธและฝ่ายพราหมณ์ผสมผสานเข้าด้วยกันจนแยกไม่ออก เพราะสองศาสนานี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นและเผยแพร่ไปด้วยกันตั้งแต่ในสมัยพุทธกาลมาแล้ว ซึ่งพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตได้ทรงรับพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นศาสนาประจำชาติพร้อมกับรับเอาปรัชญาของศาสนาพราหมณ์รวมทั้งพิธีการต่างๆ ผนวกเข้าไว้ในขนบประเพณีไทยด้วย โดยมีพราหมณ์ปุโรหิตเป็นผู้ถวายวิทยากรและเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อสร้างสิ่งอันเป็นมงคลและล้างสิ่งอันเป็นอัปมงคลให้หมดไป

---

* วัตถุมงคลเหรียญหรือเงิน คือ เงินที่พราหมณ์ได้รับพระราชทานสำหรับใช้ในพระราชพิธีตรียัมปวาย แล้วนำเงินไปแลกเหรียญกษาปณ์จำนวนเท่ากับเด็กที่มาโกนศีรษะ แล้วพราหมณ์ก็เอามาลงอักขรมงคลในเหรียญนำมาเข้าพิธีตรียัมปวาย เท่ากับเป็นเงินกันดุงให้แก่เด็กไป และเพื่อให้ระลึกถึงด้วยความภาคภูมิใจว่างานนี้มีได้จัดขึ้นเองแต่พระมหากษัตริย์เป็นผู้จัดให้เป็นงานพระราชพิธี

ปัจจุบัน เทวสถานโบสถ์พราหมณ์เป็นเทวสถานที่ประชาชนทั่วไปให้ความสนใจเหมือนกันทุกๆ ปี ที่ถือปฏิบัติกันมา พ่อแม่จะพาบุตรหลานของตนไปร่วมพิธีโกนจุกหรือขลิบผมไฟ เพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่เด็ก อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าความเชื่อนี้ยังมีเหลืออยู่ในชุมชน บางกลุ่มที่ยึดถือและปฏิบัติในประเพณีดั้งเดิมที่สืบทอดกันมา

ประโยชน์ของพิธีโกนจุก

๑. การโกนจุกนี้เป็นเครื่องเตือนใจให้เด็กสำนึกว่าตนเองได้เริ่มย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่แล้ว และจะต้องเริ่มต้นประพฤติตนตามแบบอย่างผู้ใหญ่ทั้งหลาย ซึ่งจะต้องทำหน้าที่ของสมาชิกสังคมที่สมบูรณ์ต่อไป

๒. ทำให้ผู้เข้าร่วมพิธีโกนจุกได้ข้อคิดสอนใจ เช่น การตัดจุก ๓ ปอย หมายถึง การตัดเกล้าและขจัดตัดทิ้งเสียซึ่งมูลกิเลส คือ โลก โกรธ หลง อันเป็นมารผลาญความสุขของมนุษย์ จึงถือได้ว่าการเข้าร่วมประกอบพิธีโกนจุกก็คือ การเข้ามาพัฒนาจิตของตนให้สูงขึ้นนั่นเอง

๓. เป็นการช่วยจรรโลงและอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยไว้มิให้สูญไป เพราะว่าการไว้จุกและพิธีโกนจุกเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่ง ผู้ที่ปฏิบัติตามแนววิถีชีวิตแบบนี้ ถือได้ว่าเป็นผู้ที่รักษาความเป็นชาติไทยเอาไว้

๔. ตัวเด็กเองจะได้ตระหนักในหน้าที่ของตนในฐานะเป็นเด็ก ต้องศึกษาเล่าเรียน เคารพเชื่อฟังผู้ใหญ่สั่งสอน มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ จะทำให้ผู้ใหญ่รักและเมตตา

๕. ทำให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวในหมู่วงศ์าคณาญาติ
และระหว่างเพื่อนบ้านด้วยกัน เพราะการประกอบพิธีกรรมอันเดียวกัน
ได้นั้น ย่อมแสดงว่าพวกเขามีใจเดียวกัน จึงทำให้สังคมมีความเป็นปึก
แผ่นมั่นคง*

---

* สุเมธ เมธาวิทยกุล. สังกัปปพิธีกรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.
หน้า ๑๑๒.

ความเปลี่ยนแปลง ทางด้านสังคมไทย

จากการสำรวจข้อมูลอย่างไม่เป็นทางการ เช่น การสัมภาษณ์ พระครูวามเทพมุนี และผู้ปกครองของเด็กที่โบสถ์พราหมณ์ กรุงเทพฯ ตลอดจนข้อมูลจากหนังสือต่างๆ ที่มีผู้รวบรวมไว้พบว่าจำนวนการไว้ จุกของเด็กไทยนั้นลดลงมาก เนื่องจากสภาวะของสังคมได้เปลี่ยนแปลง ไป เป็นเหตุให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยนั้นเปลี่ยนไปไม่รู้ตัว โดยเฉพาะการรับวัฒนธรรมและเทคโนโลยีจากตะวันตกเข้ามาทำให้ชีวิต ความเป็นอยู่และสุขภาพอนามัยของประชากรพัฒนาดีขึ้น ซึ่งในสมัย โบราณการทำความสะอาดเด็กแรกเกิดอาจไม่สะอาดนัก เพราะเครื่องมือ เครื่องใช้ในการทำ ความสะอาดมีจำกัดและหายาก เช่น สบู่ แชมพู สระผม ฯลฯ จึงจำเป็นต้องโกนศีรษะเด็กเพื่อง่ายต่อการรักษาความสะอาด แต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้หาได้ง่าย จึงไม่จำเป็นต้องโกนศีรษะเช่นแต่ก่อน ความจำเป็นในการไว้จุกจึงหมดความนิยมไปนับเป็นสาเหตุหนึ่ง

สาเหตุที่สอง ลักษณะสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเป็นสังคมแบบ ใหม่ที่บีบรัดตัวมากขึ้น ประชาชนจำเป็นจะต้องตัดประเพณีบางอย่างที่ เห็นว่าไม่จำเป็นออกไปเสีย การไว้ผมจุกซึ่งในสมัยก่อนนั้นอ้างว่าไว้

ตามประเพณีก็หมดความจำเป็นไป เพราะแต่เดิมที่ไว้นั้นเป็นไปตาม
คตินิยม ปัจจุบันเด็กผู้ชายส่วนมากตัดผมเกรียน หรือทรง ส่วนเด็ก
หญิงไว้ผมสั้น หรือผมยาวรวบผม ซึ่งดูเป็นระเบียบเรียบร้อยดี ถ้าจะ
มองดูแล้วการที่ทำให้เด็กที่ไว้จุกแกละ โก๊ะ เปีย ยิ่งลดจำนวนเร็วขึ้นก็
เพราะพ่อแม่เห็นว่าการโกนจุกต้องมีพิธีการ ต้องหาฤกษ์ยาม นับ
เป็นการไม่สะดวกอย่างยิ่ง สู้ไปให้ร้านตัดผมตัดให้จะดีกว่า ค่าใช้จ่าย
น้อยและไม่เสียเวลา

การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นเรื่องธรรมดา ในค่านิยมปัจจุบันพ่อ
แม่อาจคิดว่าการจะให้เด็กไว้ผมเหมือนเด็กในอดีตเพื่อความน่ารักน่า
เอ็นดู ย่อมเป็นไปได้ เพราะจะทำให้เด็กมีปมด้อย ดูแตกต่างไปจาก
เพื่อนคนอื่น ๆ เด็กบางคนอาจถูกแกล้งดิงจุก ดิงเปีย จนทำให้เด็กนั้น
เสียสุขภาพจิต หรือไม่ก็เป็นเด็กเกเรไปเลย ดังนั้นหากไม่มีความจำเป็น
จริงๆ แล้วคงไม่มีใครไว้จุกแกละให้ลูกหลานอีกต่อไป

สาเหตุที่สาม คือการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและวิถีชีวิตของคน
ในสังคม ปัจจุบันความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องขวัญเสียมลง และวิถีชีวิตที่
เร่งรีบสับสนทำให้คนในครอบครัวไม่มีเวลาให้แก่กันมากนัก และ
ครอบครัวลดขนาดลง จากครอบครัวขนาดใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มี
คนในครอบครัวน้อยลง ความสัมพันธ์ระหว่างกันจึงไม่อบอุ่นเช่นใน
สมัยโบราณ ในสภาวะการณ์เช่นนี้ทำให้แต่ละครอบครัวไม่อาจปฏิบัติ
ได้ตามแบบโบราณ เพราะการไว้จุกซึ่งเป็นทรงผมที่ใช้เวลาในการตก
แต่งให้สวยงามนาน อีกทั้งเด็กที่ไว้จุกจะต้องสวดมนต์เข้าเียน เพื่อ

เป็นการเรียกขวัญ และความเป็นสิริมงคลแก่ตนอันเป็นการปลุกฝัง
ศีลธรรม และจริยธรรมให้แก่เด็กไปในตัว จึงทำให้สิ่งดีเหล่านี้เสื่อม
ความนิยมลง คลายการไว้จุกลงไป ส่วนพ่อแม่ต้องทำงานนอกบ้านไม่
มีเวลาให้แก่เด็กเหมือนอย่างแต่ก่อน

เมื่อไม่มีการไว้จุกประเพณีการโกนจุกก็หมดไปโดยปริยาย ยัง
มีอยู่เฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น เมื่อถึงเวลาโกนจุกก็จะไปหาพราหมณ์
ประกอบพิธีที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์พร้อมกันหลายคน ในพิธีตรี
ยัมปวายของพราหมณ์ หรือให้พระสงฆ์เป็นผู้ทำพิธีให้ หากเป็นผู้มี
ฐานะก็จะจัดงานประกอบพิธีขึ้นที่บ้าน ตามประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมา
ตั้งแต่บรรพบุรุษมักจะไม่เต็มตามพิธีอย่างโบราณ แต่ก็นับเป็น
ประเพณีไทยอันเนื่องมาจากอดีตที่ยังสามารถหาดูได้ในปัจจุบันนี้

ทรงผมของเด็กในปัจจุบัน

เด็กหญิงไว้ผมสั้นหรือผมยาวรวบผมและถักเปีย

เด็กผู้ชายไว้ผมรองทรงหรือผมเกรียน

บรรณานุกรม

จันทร์ ไพจิตร. ประมวลพิธีมงคลของไทย. กรุงเทพฯ : วัฒนา
พานิชย์จำกัด, ๒๕๒๐.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชพิธีสิบสองเดือน.
พระนคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๐๕.

ณัฐภัทร นาวิกชีวิน. พระราชพิธีโสกันต์. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์การ
พิมพ์, ๒๕๑๘.

พูนพิสมัย ดิศกุล, หม่อมเจ้า. ประเพณีพิธีไทย. กรุงเทพฯ : โพธิ์สาม
ต้นการพิมพ์, ๒๕๑๗.

มนธิรา อินทร์อร่าม. "พระราชพิธีโสกันต์", ความรู้คือประทีป. ฉบับ
ต.ค.-ธ.ค. กรุงเทพฯ : ศรีบุญอุตสาหกรรมการพิมพ์, ๒๕๒๗.

วามเทพมณี. พระครู. เทวสถาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์และทำปก
เจริญผล, ๒๕๓๒.

วิเชียร รักการ. วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย. กรุงเทพฯ :
โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.

สุพัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา
พานิชย์, ๒๕๒๘.

สุเมธ เมธาวิทยากุล. สังกัปปพิธีกรรม. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๒.

- เสฐียรโกเศศ. ประเพณีเนื่องในการเกิดการตาย. กรุงเทพฯ :
องค์การค้ำของคุรุสภา, ๒๕๓๒.
- อุทุมพร (วีระไวทยะ) สุนทรเวช. วังหลัง. กรุงเทพฯ : องค์การค้ำของ
คุรุสภา, ๒๕๒๖.
- จурคินทร วิริยะบูรณะ. ประเพณีไทยโบราณฉบับพระมหाराชครู.
กรุงเทพฯ : พิบูลย์การพิมพ์, ๒๕๐๖.
- เอนก นาวิกมูล. ประเพณีชีวิตไทย. กรุงเทพฯ : แสงแดด, ๒๕๓๔.
- โอภาส เสวิกุล. สารคดีเมืองไทยที่รัก. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์,
๒๕๓๗.

สัมภาษณ์

พระครูวามเทพมุนี ณ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ ถนนตีทอง
กรุงเทพฯ เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม ๒๕๔๐

